

UN PUMNAL SCITIC DESCOPERIT LA GHINDĂOANI (com. Bălțătești, jud. Neamț)

DE

IOAN MITREA (Bacău)

Ca și majoritatea descoperirilor scitice cunoscute pînă acum în Moldova, pumnalul la care ne vom referi a fost găsit tot întimplător, la începutul lunii noiembrie 1968, cu ocazia lucrărilor agricole pe tarlăua de pe panta sudică a dealului Dumbrăvioara, situat la sud-est de satul Ghindăoani¹ (fig. 1).

După îndepărtarea stratului de rugină, s-a observat că pumnalul s-a păstrat destul de bine, avînd vizibile toate elementele caracteristice (fig. 2/a, b). Pumnalul, a cărui lungime totală este de 0,34 m, se încadrează, prin elementele sale caracteristice² — lama cu miner, garda cordiformă și bara transversală —, în seria pumnalelor scitice de tip „akinakes” cu două tășuri și cu bara transversală dreaptă. Lama pumnalului (căreia îi lipsește foarte puțin din vîrf) se prezintă sub forma unui triunghi mult alungit, avînd două tășuri. Chiar de sub gardă, pe ambele fețe ale lamei se reliefează o nervură mediană, flancată de cîte două mici canale, care se prelungește aproape pînă la vîrfurile pumnalului. Lama este puțin bombată, în secțiune prezentîndu-se sub forma unui romb alungit (fig. 2 b). Minerul, care face corp comun cu lama, este de forma unei bare plate, dreptunghiulare, cu marginile ridicate puțin pe ambele fețe. Partea superioară a minerului se termină printr-o mică tijă paralelipipedică în care s-a fixat bara transversală. Garda minerului, de tip cordiform, este formată din două foi metalice puțin asimetrice, cu umerii rotunjiți și lăsați în jos. Fixarea celor două foi s-a făcut prin batere la cald. Așa se explică faptul că marginile

¹ Cu ocazia unor lucrări agricole, un elev a scos cu sapa de la mică adîncime (0,15 — 0,20 m), lîngă o cioată de stejar, obiectul, care a fost luat de prof. Iuliu Savin aflat la fața locului; d-sa ni l-a predat în decembrie 1968, dîndu-ne și informațiile necesare. Pentru toate îi mulțumim și pe această cale. Pumnalul se află în colecția didactică de arheologie a Institutului pedagogic de 3 ani din Bacău.

² Dimensiunile principalelor elemente caracteristice sînt: lungimea lamei — 0,245 m; lățimea lamei sub gardă — 0,045 m; lungimea minerului împreună cu tija de înmănușare aflată în bara transversală — 0,095 m; lățimea maximă a minerului — 0,021 m; grosimea maximă a minerului — 0,011 m; lățimea gării cordiforme între umerii extremi — 0,08 m; lungimea barei transversale — 0,06 m; lățimea barei transversale — 0,014 m.

sînt mai bine prinse. Porțiunea mediană a gârzii din dreptul nervurii lamei este ușor bombată. Bara transversală are brațele aproape egale și capetele ușor rotunjite, unul dintre ele fiind și puțin ascuțit.

Cum în zona descoperirii pumnalului nu au mai apărut și alte elemente, vom recurge la o serie de analogii cu alte descoperiri similare pentru a putea încadra cronologic akinakes-ul în discuție.

Cele mai apropiate analogii le găsim la pumnalele de la Boureni ³, Măcișeni ⁴ și Văratec ⁵. Asemănările dintre pumnalul de la Ghindăoani și

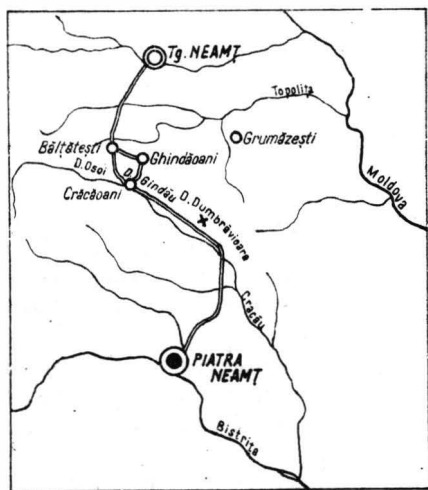

Fig. 1. — Schița împrejurimilor locului descoperirii pumnalului.

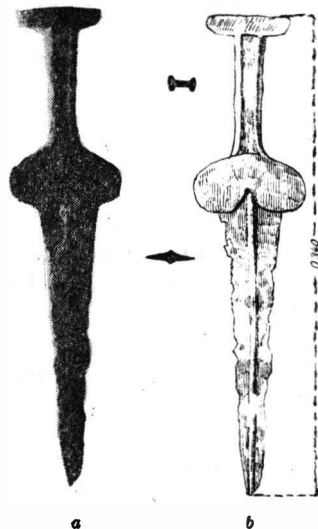

Fig. 2. — Ghindăoani. Pumnal scitic de tip „akinakes”, din secolele VI—V î.e.n. (a, fotografie; b, desen).

cel de la Măcișeni merg aproape pînă la identitate. Unele asemănări pot fi sesizate și cu unul din pumnalele de la Birsești ⁶, sau akinakes-urile de la Cristești ⁷, Ciumbrud ⁸ și Virșeț ⁹. Aproieri se pot face și cu unele pumnale de pe teritoriul U.R.S.S., cum ar fi cele de la Kurilovka, Kiev, Cighirina, Jurovka ¹⁰ etc. Elemente caracteristice pumnalului de la Ghin-

³ G. I. Brăteanu, *Le poignard scythe de Boureni (Moldavie)*, în *Dacia*, II, 1925, p. 417, fig. 1.

⁴ V. Palade, *Un pumnal scitic descoperit la Măcișeni (raionul Bujor, reg. Galați)*, în *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, p. 488, fig. 1 și 2.

⁵ Virgil Mihăilescu-Birliba, *Un „akinakes” descoperit la Văratec (com. Agapia, jud. Neamț)*, în *SCIV*, 20, 1969, 2.

⁶ S. Morintz, *Săpăturile de la Birsești-Vrancea (raionul Vrancea, reg. Galați)*, în *Materiale*, VI, 1960, p. 234—235, fig. 3.

⁷ A. Zrinyi, *Însemnări arheologice pe marginea a două morminte găsite în cimitirul scitic din Cristești*, în *Studii și materiale*, I, Tg.-Mureș, 1965, pl. XI/30.

⁸ Șt. Ferenczi, *Cimitirul scitic de la Ciumbrud*, în *Acta Musei Napocensis*, II, 1965, p. 88, fig. 7.

⁹ V. Pârvan, *Getica*, Buc, 1926, p. 357, fig. 249.

¹⁰ A. I. Meliukova, *Вооружение скиров*, în *Археология С.С.С.Р.*, fasc. D 1—4, 1964, pl. 15/10; 15/9; 15/4—5; 15/7.

dăoani întilnim și la altele descoperite pe teritoriul U.R.S.S. prezentate de A. I. Terenojkin¹¹ și K. F. Smirnov¹². Piesele de la noi indică o origine răsăriteană, indiferent dacă este vorba de o prezență efectivă a sciților sau de legături etno-culturale¹³.

A. I. Meliukova datează pumnalele cu bară dreaptă și gardă cordiformă cu umerii rotunjiți, aparținând primului tip, în secolul al VI-lea î. e. n., în special în a doua jumătate a acestui secol. Cercetătoarea sovietică consideră această datare ca fiind acceptabilă și pentru descoperirile similare din spațiul carpato-danubian¹⁴. În cadrul tipologiei stabilite de A. I. Meliukova pentru zona nord-pontică, pumnalul de la Ghindăoani se încadrează în seria I, tipul I (cu bara dreaptă și garda cordiformă rotunjită în partea superioară), serie plasată tot în secolul al VI-lea î. e. n., cu precădere în ultima jumătate a acestui secol. La rîndul său Alexandru Vulpe, pe baza cercetării materialelor din necropola de la Ferigile și a celor din aria de aspect Ferigile, ajunge la concluzia că akinakes-urile din aria carpato-danubiană se datează în răstimpul dintre 550—450 î. e. n., cu precădere în prima jumătate a acestui interval¹⁵.

Se observă că atît datarea cercetătoarei A. I. Meliukova (pentru pumnalele din seria I, tipul I), cît și cea a lui Al. Vulpe, înclină spre a doua jumătate a secolului al VI-lea î. e. n. Avînd în vedere că singurele elemente de datare pentru pumnalul de la Ghindăoani sînt cele de ordin tipologic, situăm acest akinakes în răstimpul dintre a doua jumătate a secolului al VI-lea î. e. n. și prima jumătate a secolului al V-lea î. e. n. Pumnalul de la Ghindăoani, alături de cele de la Boureni, Măcișeni, Văratec, Bîcu, Comarna¹⁶, Bîrsești și Zăicești¹⁷, formează o serie unitară pe teritoriul Moldovei, care se datează în secolele VI—V î. e. n. (după Al. Vulpe între 550—450 î. e. n.). Datarea acestei serii în secolele VI—V î. e. n. (mai exact între 550—450 î. e. n.) ni se pare cu atît mai plauzibilă, cu cît avem în vedere că în Moldova urmează probabil seria pumnalelor de tip Rădeni-Hilișeu, care se datează cel mai devreme în a doua jumătate a secolului al V-lea î. e. n. și cel mai tîrziu în secolul al IV-lea î. e. n.¹⁸.

Dacă pumnalele de pe teritoriul Moldovei, din seria datată în secolele VI—V î. e. n., sînt de factură scitică, cele din seria datată în secolele V—IV î. e. n. pot fi considerate ca fiind imitații ale unor prototipuri de pro c-

¹¹ A. I. Terenojkin, *Предскифский период на днепровском правобережье*, Kiev, 1961, p. 84, fig. 91/3.

¹² K. F. Smirnov, *Союзоматы*, Moscova, 1964, p. 297, fig. 5; p. 303, fig. 11/A, 2, 3; p. 333, fig. 39/5 g. Aceste pumnale sînt din fier, cu două tășuri, și sînt datate în secolele VI—IV î. e. n.

¹³ *Istoria României*, I, 1960, p. 157—158.

¹⁴ A. I. Meliukova, *op. cit.*, p. 47—49.

¹⁵ Al. Vulpe, *Necropola hallstăliană de la Ferigile*, Editura Academiei, Buc., 1967, p. 61.

¹⁶ Pentru Bîcu și Comarna, vezi A. Nițu, *Despre unele urme scitice în Moldova*, în *Materiale*, I, 1953, p. 6, fig. 2 și p. 8, fig. 3.

¹⁷ S. Rață, *Noi urme scitice lângă Botoșani*, în *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 575, fig. 1/1.

¹⁸ I. Mitrea, *O descoperire din Hallstattul tîrziu în nordul Colinelor Tutovei*, comunicare prezentată la sesiunea științifică a Institutului pedagogic de 3 ani din Bacău, din 25—26 mai 1968 (sub tipar; în volumul consacrat lucrărilor sesiunii).

niență răsăriteană (din seria datată în secolele VI—V î. e. n.) lucrate de meșteri locali¹⁹.

Firește, presupunerile noastre privind existența a două serii de pumnale în Moldova vor trebui verificate, cu atât mai mult cu cât ele se bazează în special pe descoperiri întâmplătoare (din cele 14 pumnale cunoscute în Moldova pînă acum²⁰, 9 provin din descoperiri întâmplătoare și numai 5 au fost găsite în complexe închise).

UN POIGNARD SCYTHE DÉCOUVERT À GHINDĂOANI (comm. de Bălțătești, dép. de Neamț)

RÉSUMÉ

Au début du mois de novembre 1968, on a découvert un poignard du type « akinakes » sur la pente méridionale de la colline Dumbrăvioara, située au sud-est du village de Ghindăoani. Le poignard est en fer, à deux tranchants et à barre transversale droite.

En comparant cette découverte avec celles similaires de l'espace carpatho-danubien (par exemple, celles de Boureni, Măcișeni, Văratec, etc.), on propose la datation du poignard découvert à Ghindăoani aux VIe — Ve siècles av. n. è.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Carte du voisinage immédiat du lieu de la découverte du poignard.

Fig. 2. — Ghindăoani. Poignard scythe du type « akinakes » des VIe—Ve siècles av. n. è.
(a, photo; b, dessin).

¹⁹ Mikuláš Dušek, argumentînd că nu a existat o ocupație permanentă a sciților în ba-
zinul carpatic, ci numai influență culturală, conchide că obiectele „scitice” din această regiune
sînt în majoritatea lor imitații executate de meșteri locali. Cf. M. Dušek, *Thrakisch-es Gräberfeld
der Hallstattzeit in Chotin*, Bratislava, 1966, p. 36—38. Noi considerăm că pumnalele de tip
Boureni-Măcișeni-Ghindăoani-Văratec (datate în secolele VI—V î. e. n.) sînt de tip scitic, iar cele
din seria Rădeni-Hilișeu (datate în secolele V—IV î. e. n.) sînt imitații lucrate de meșteri lo-
cali. Firește, aceasta nu înseamnă că imitații nu pot să apară și în secolele VI—V î. e. n., cum
de altfel se pare că și sînt.

²⁰ În prezent, în Moldova se cunosc 14 pumnale scitice sau de tip „scitic”. Iată lista
lor: Boureni (Gh. I. Brăteanu, în *Dacia*, II, 1925, p. 417, fig. 1); Blcu și Comarna (A. Nițu,
în *Materiale*, I, 1953, p. 6, fig. 2 și p. 8, fig. 3); Blrșești, patru exemplare (S. Morintz, *Să-
păturile de la Blrșești...*, în *Materiale*, III, 1957, p. 221; idem, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 127,
fig. 4/1; idem, în *Materiale*, V, 1959, p. 359, fig. 6; idem, în *Materiale*, VI, 1960, p.
233, fig. 3; idem, în *Materiale*, VII, 1961, p. 203, fig. 2); Măcișeni (V. Palade, în *Arheologia
Moldovei*, II—III, 1964, p. 483, fig. 1 și 2); Zăicești, două exemplare (S. Rață, în *SCIV*,
16, 1965, 3, p. 575, fig. 1 și 2); Rădeni și Hilișeu (I. Mitrea, v. *supra* nota 18); Văratec (V.
Mihăilescu-Birliba, în *SCIV*, 20, 1969, 2 — sub tipar); și Ghindăoani (în prezenta notă).

DOUĂ MONEDE ROMANE RARE ÎN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ANTICHITĂȚI DIN BUCUREȘTI

DE

MARIA CHIȚESCU

În colecțiile Muzeului național de antichități al Institutului de arheologie din București se află două monede romane rare, una de la sfârșitul secolului I î. e. n. și a doua din secolul al II-lea e. n., înregistrate la nr. inventar 1 261/11 315 și 11 345.

Prima monedă este un as emis în timpul lui Augustus într-o monetărie colonial-romană din Spania, de către *C. Var. Rufus* și *Sex. Iul. Pollio, duumviri quinquennales*.

Av. AVGVSTVS DIVI F.

Capul lui Augustus laureat, spre dr.

Rv. C. VAR. RVF. SEX. IVL. POL. II. VIR. Q.

Apex, securis, aspergillum, simpulum.

As. 12,70 g; 27 mm (fig. 1).

Singura problemă ridicată de acest exemplar este aceea a monetăriei emitente. Într-un studiu al lui, Jenkins consideră că tipul acesta monetar ca și altele au fost emise în monetăria din Ilici din Spania și nu în cele din Celsa sau Carthago Nova¹. După o cronologie existentă în același studiu reiese că astfel de monede au fost bătute în anul 13 î. e. n.². Întrucît piesa aflată în colecțiile noastre nu are indicat locul de proveniență și fiind, din cîte cunoaștem noi, singura din țară, acest tip de monede găsindu-se numai pe teritoriul Spaniei³, nu ne îngăduim să facem nici o considerație de ordin numismatic-istoric.

A doua monedă pe care o luăm în discuție este un as cu două reversuri (hibrid), de la Commodus.

Av. TR. P. VII IM PII II COS III P.P.

¹ G. K. Jenkins, *Carthago Nova or Ilici*, în *Museum Notes*, VIII, New York, 1958, p. 71—74.

² *Ibidem*, p. 74.

³ Pornind tocmai de la aceste considerente, ne vedem nevoiți să socotim exemplarul de față ca piesă achiziționată din străinătate, intrînd pe această cale într-o colecție particulară și nicidecum ca descoperită pe teritoriul patriei noastre.

Minerva cu coif, drapată, în picioare, în față, capul spre st., ține ramură în mîna dr. și mina st. sprijinită pe un scut rotund ce stă pe pămînt; lancea aproape verticală este tot în mina st.

În cîmp stînga și dreapta S(enatus) C(onsulto).

Rv. TR.P.VII IM P IIII COS III P.P.

Ca mai sus, dar fără S. C. (fig. 2).

As. 10,04 g; 27 mm. Moneda este bine conservată; are o frumoasă patină verzuie.

Fig. 1. — Monedă de bronz emisă de mone-tăria Ilici din timpul lui Augustus.

Fig. 2. — Monedă de bronz, hibridă, de la Commodus.

Acest tip monetar se întilnește numai la împăratul Commodus, iar atît legenda cît și efigia ajută la datarea monedei în anii 181—182⁴. De altfel, în colecțiile de la British Museum se găsește tipul monetar descris de noi, avînd aceeași legendă și efigie, dar cu un element în plus față de moneda descrisă mai sus: S(enatus) C(onsulto) apare pe ambele fețe ale monedei nu ca la exemplarul prezentat de noi, unde apare numai pe una din părți⁵.

După cum se vede, nici a doua monedă nu este un exemplar unic în lume, găsindu-se, e drept, cu alte legende și efigii, nu numai cu două reversuri, ci și cu două aversuri, în marile muzee din lume, cum sînt cele din Londra, Roma, Paris⁶. Aceste piese fac parte din categoria de monede numită de specialiști *hibride* și care după Babelon sînt în majoritate produse ale atelierelor false⁷. Aceste greșeli se întilnesc la toate categoriile monetare grecești sau romane. Faptul că monedele *hibride* sînt rare nu înseamnă însă

⁴ Acest tip se găsește pe reversul monedei din RIC, 338, anul 181—182 și Cohen², 818—820.

⁵ Harold Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, vol. IV, 1940, Londra, p. 846, nr. 727; cf. RIC, nr. 653.

⁶ Harold Mattingly, *op. cit.*, p. 846—849.

⁷ E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines*, Paris, 1901, I, 1, p. 640—641.

că toate sînt falsuri. Este foarte posibil ca să fie rezultatul unor neglijențe din atelierele monetare oficiale.

Contribuția noastră se mărginește doar la prezentarea celor două monede, importante pentru specialiști, îmbogățind în acest fel numărul de exemplare identice sau asemănătoare existente în lume.

DEUX MONNAIES ROMAINES RARES APPARTENANT AUX COLLECTIONS DU MUSÉE NATIONAL DES ANTIQUITÉS DE BUCAREST

RÉSUMÉ

L'auteur présente deux monnaies romaines rares appartenant aux collections du Musée National des Antiquités de l'Institut d'Archéologie de Bucarest.

La première est un as frappé sous Auguste, dans l'atelier monétaire colonial romain d'Ilici, en Espagne, par *C. Var. Rufus et Sex. Iul. Pollio, duumviri quinquennales*, en 13 av. n. è., d'après la datation de G. K. Jenkins (fig. 1).

La deuxième monnaie, également un as, a été frappée sous Commodus, en 181—182. Cette dernière monnaie, ayant deux revers, entre dans la catégorie des hybrides (fig. 2).

Le type monétaire décrit dans cet article se trouve dans les collections du British Museum, et comporte un élément de plus en comparaison avec la monnaie susmentionnée : *S(enatus) C(onsulto)* qui apparaît sur les deux faces.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Monnaie en bronze frappée dans l'atelier monétaire d'Ilici, du temps d'Auguste.

Fig. 2. — Monnaie en bronze, hybride, de Commodus.

